

LITTERATUR

SAMHÄLLET'S OLYCKSBARN

Av fil. lic. LEIF CARLSSON

Att tvinga oss att se det vi inte vill se, är en av den samhällskritiska journalistikens viktigaste funktioner. *Jörgen Erikssons* debattbok om de sociala minoriteterna, *Svenska botten* (Verdandidebatt, 9:50) har sin styrka just i detta. De allra mest förkomna, »klientelet» på ungarshotell och härbergen, ungdomsbrottslingarna som vandrar från anstalt till anstalt, de apatiska arbetsvägrarna, de nersupna prostituerade i deras gråa hårda misär — allt detta, d. v. s. alla dessa medmänniskor, som vi så gott det går försöker sopa in under mattan så att vi slipper se och tänka på dem, framställer han på ett svåruthärdligt sätt för läsaren. Den som läser hans skildring av en natt på Skrubba, härberget för socialt avsigkomna, eller av en pojkes väg till fängelset måste åtminstone för en stund bli bra mycket ledsnare och oroligare än välfärdssamhällets medborgare normalt förutsättes vara; i bästa fall kanske en smula förtvivlad. I en miljö där så många fryntliga profeter tävlar om att ropa att allt i grunden står ganska bra till, är detta ingen liten insats.

Kanske hade det varit bäst om Eriksson hade koncentrerat sig helt på det dokumentariska reportaget: helt visst hade stoffet där nere från botten i sig självt räckt till för en bok, och förmodligen hade han gjort den sak han tagit som sin den största tjänsten genom att låta verkligheten tala för sig själv.

Den vägen har Eriksson dessvärre inte valt; han har i en blandning av

häftigt engagemang och yppigt projektmakeri försökt sig på att skriva ut recepten för hur ett bättre tingens läge skall kunna bringas till stånd för samhällets olycksbarn. Olyckligtvis har han därvid mer än en gång hamnat i rena förrycktheter — olyckligt därför att irritationen och nöjet över dessa inslag riskerar att trubba av den tillbörliga förfäran hans skildringar av lidandet och nöden bör framkalla. Till dessa stolligheter hör t. ex. hans förslag om en arbetsvägrarlön, »som skall kunna erhållas efter ett bestämt antal år av klart dokumenterad arbetsovilja», eller inrättandet av statliga bordeller med »löneförhandlingar och normalavtal, moderna och trevliga arbetslokaler, företagsrestaurang med rabattsystem, semestergård, hobbyklubbar, bildningsverksamhet...» — onekligen ett underbart utslag av det konsulentsamhällets snusförnuft som Erikssons eljest har ett gott öga till.

Även om man ser bort från sådana galenskaper — deras antal och massiva karaktär gör att en sådan abstraktion inte är en helt lätt operation för läsaren — återstår ett försök till en samlad syn på de sociala minoriteternas problem som är långt ifrån användningsfritt. Eriksson rör sig, tydligen utan att riktigt märka att hans position rymmer vissa motsägelser, med två skilda tankelinjer, den ena relativt enkel, men därför inte oviktig, den andra däremot i hög grad problematisk. Å ena sidan anser han att mera bör göras för att hjälpa de sociala till ett människovärdigt liv i ordets

vanliga betydelse — bättre bostäder, större ekonomisk trygghet, tillfälle till mänskliga kontakter utanför den ohyggligt trista miljö i vilken de alltför ofta sammanföses.

Så långt är saken någorlunda enkel; vad som krävs är bland annat och kanske mest helt enkelt pengar. Vid sidan av denna tanke har Eriksson emellertid en annan, långt mera sofistikerad och innebördsdiger, nämligen att samhället, d. v. s. vi välanpassade och välanständiga, skall acceptera de *asociala just som asociala*, inte försöka anpassa dem till vårt sätt att leva genom att »befria» dem från de drag och beteenden som gör att de blivit »asociala». De »utstötta» skulle trivas bättre i ett mera upplöst och anarkistiskt samhälle, låter Eriksson förstå; även om han kanske aldrig säger det rent ut präglas hans bok i långa stycken av ett krav att vi skall gå detta önskemål tillmötes.

Tanken är originell, och den förtjänar att tas på allvar, vilket alls inte är detsamma som att den förtjänar att praktiseras. I någon liten mån har Eriksson självfallet rätt. Hur långt vi kan gå i tolerans är uppenbarligen en avvägningsfråga. Den principiella avkriminaliseringen av homosexualitet är ett viktigt exempel på en utveckling i Erikssons anda. Ingenting säger att det inte skulle vara möjligt att på andra områden gå vidare i samma riktning: varje fall får undersökas för sig. Nära till hands ligger en mildring av inställningen till prostitutionen. Lika fel som Eriksson har i sitt hugskott om de statliga bordellerna, lika rätt har han förmodligen i att detta är ett område där samhället, i klart medvetande om att prostitutionen inte låter sig elimineras, skulle kunna uppträda med vida mindre brutalitet och godtycke än som nu av allt att döma sker.

Men sedan detta erkänts — till även-tyrs skulle andra exempel kunna påträff-

fas — måste det fastslås, att Erikssons princip är i själva grunden orimlig. Orimlig därför att den skulle innebära att man ersatte det nuvarande systemet, som han med visst fog uppfattar som den sociala majoritetens förtryck mot den asociala minoriteten, med ett förtryck i omvänd riktning. Låt gå för att vissa minoritetsgrupper, (om det gäller en procent eller tio spelar principiellt ingen större roll), skulle trivas bättre i ett anarkiskt samhälle, ett samhälle där man inte behöver arbeta om man inte vill, där man inte behöver bekymra sig om att man skrämmer, stör och oroar sina medmänniskor, där man inte behöver frukta obehagliga påföljder om man förgriper sig på andras egendom eller person. — Varför i all världen skulle alla vi andra, som Eriksson hånar för vår »välanständighet», ödmjukt rätta oss efter så pretentiösa krav? Verkliga förhållandet är, att Eriksson i sin sårade medkänsla med de elända, de som tragiskt har kommit i kläm i maskineriet, helt ser bort från att motiveringen för hela det regel- och kontrollsystem han föraktar och bekämpar i grunden är *humanitär*. Det är typiskt, att han på allt sätt bagatelliserar kriminalitetens följder för dem som direkt drabbas, i varje fall anser han det självklart att de bestulnas (och kanske också de misshandlades? på den punkten är han oklar, typiskt nog) obehag inte tillnärmelsevis kan jämföras med det lidande som samhället genom sina sanktioner åsamkar den brottslige. I sin inställning till majoriteten — den som sköter sitt arbete och någorlunda lyder lagen — är Eriksson både moraliserande och hjärtlös. Över den tvekar han inte uttala skällsord som »oanständig» och »skändlig»; dess krav på trygghet väger fjäderlätt i den våg med vilken han söker utskifta rättvisa. Anledningen till hans orättvisa är lätt att se: han betraktar problemet på samma sätt som han, ej utan grund,

beskyller oss för att betrakta hans skyddslingar; som en anonym och enhetlig massa. Han har förmågan att visa oss att det asociala »klientelet» består av individer, med individuell ångest och individuellt lidande, och att dessa individer kan drabbas över hövan hårt av det maskineri vi konstruerat för att nödtorftigt stävja brutaliteten och undanröja otryggheten. Däremot har han inte förmågan att på samma sätt se individerna på den andra sidan: den gamla tanten som är genuint rädd, och på goda grunder, för att gå ner i tunnelbanestationen där alla de aggressiva gaphalsarna hänger; pensionären som berövas de sparslantar som för honom betydde möjligheten till någon blygsam förgyllning av en trist och fattig tillvaro; den ensamma damen som utan att våga klaga gång på gång får sitt hem vandaliserat av thinnersniffande ungdomar; familjefadern som ångestfullt letar efter sin trettonåriga dotter

i Göteborgs hamn; invaliden som sparakas medvetslös med stilettklackar... Listan med autentiska exempel på vad det egentligen är som det förkättrade »samhället» med sitt erkänt ofullkomliga rätts- och ordningsmaskineri försöker få bukt med kan dessvärre göras hur lång som helst. Om Jörgen Eriksson velat ta den sidan av saken med lika stort allvar som han ägnat den lilla sektor som ligger honom om hjärtat hade han haft långt större förutsättningar att starta en konstruktiv debatt. Som det nu är torde hans arroganta ensidighet riskera att i många fall göra ont värre: genom att från sin sida av det tragiska stängslet skärpa den dubbelsidiga attityden av förakt och aggressivitet lär han göra det svårare för många av dem på andra sidan, dem han rimligen ville komma till tals med, att alls lägga märke till vad det är han har att säga, bakom alla fnysningar, glåpord och stöddiga generaliseringar.

OM Kina

Bilden av Kinas nydaningsarbete är en tavla där ljus och skuggor framstå i skarpaste kontrast. Man får ett intryck, att anden är villig, men köttet är svagt. Kina har dock nu kommit så långt, att det tror på sin framtid. »Giv oss 20—30 år under Yuan Shik K'ai eller annan kraftig ledning, och vi skola bliva en stor nation!» Jag tror icke, att den nuvarande generationen kan bryta sig loss från de traditionens järnfjättrar, som fångsla den. Det blir ej förrän i senare hälften av detta århundrade som Kina kommer att intaga den plats bland nationerna som rätteligen tillkommer det.

Professor Erik Nyström i Svensk Tidskrift 1915